

Ένα σιντριβάνι (αντί) για την πλατεία Ομονοίας

Γιώργος Παπαγκίκας

Το ακόλουθο άρθρο αναφέρεται στον επανασχεδιασμό και ανακατασκευή της πλατείας Ομονοίας. Περιλαμβάνει μια αναφορά στα γεγονότα και τις διαδικασίες επιλογής του τελικού σχεδίου καθώς και μια κριτική ανάλυση της νέας αρχιτεκτονικής μορφής και του ιδεολογικού πλαισίου της. Τέλος επιχειρεί μια προσέγγιση της βαθύτερης πολιτικής-κοινωνικής στόχευσης της παρέμβασης.

Ομόνοια σε απόκρυψη

Όταν στις αρχές του 2019 η πλατεία Ομονοίας περιφραζόταν, λίγοι θα μπορούσαν να φανταστούν ότι αυτό θα κρατούσε για τόσο μεγάλο χρονικό διάστημα. Βεβαίως, απ' ό,τι φάνηκε στη συνέχεια, πολύ λίγοι είχαν και σαφή αίσθηση του τι γίνεται πίσω από τις λαμαρίνες. Αργότερα καταλάβαμε ότι μάλλον ακόμα πιο λίγοι είχαν πραγματική εικόνα.

Στα μέσα Μαρτίου του 2019, σε μια προσπάθεια να ξεδιαλύνει το μυστήριο, μέλη του Συλλόγου Αρχιτεκτόνων ρώτησαν τις αρμόδιες υπηρεσίες για το αν οι εργασίες που γίνονταν είχαν λάβει τις αναγκαίες άδειες. Μαθαίνοντας ότι δεν υπήρχε κανένα αίτημα για έγκριση από αρμόδιο Συμβούλιο Αρχιτεκτονικής και από τις αρμόδιες υπηρεσίες των Υπουργείων, ο Σύλλογος εξέδωσε σχετική ανακοίνωση[1].

Η απάντηση που δόθηκε στη συνέχεια ήταν ότι σχετικές εγκρίσεις και άδειες δεν υπήρχαν γιατί δεν υπήρχε και καμία ανάγκη να υπάρξουν: οι εργασίες αφορούσαν απλή συντήρηση και ακολουθούσαν πιστά το σχέδιο της πλατείας που είχε προκύψει από τον ανοιχτό διαγωνισμό του 1998. Πράγματι, τις αμέσως επόμενες μέρες προέκυψαν δημοσιεύματα τα οποία παρουσίασαν φωτορεαλιστικές απεικονίσεις της πλατείας ανανεωμένης, όπου

φαίνεται όντως το σχέδιο να διατηρείται σχεδόν εξολοκλήρου[2].

Το αρχικό σχέδιο αναμόρφωσης της πλατείας

Ο καιρός πέρασε και η έλευση του καλοκαιριού έφερε τις τριπλές εκλογές και την αλλαγή της δημοτικής αρχής. Τον Νοέμβριο ο νέος δήμαρχος έκανε μια λιτή αναφορά σε «ριζική αλλαγή του σχεδίου» το οποίο μάλιστα «θα μας γυρίζει πίσω μνήμες που έχουμε». Αυτή η ασαφής δήλωση συνοδεύτηκε από την ψευδή εν τέλει υπόσχεση ότι η πλατεία θα παραδοθεί πριν τα Χριστούγεννα[3]. Στα τέλη του χρόνου ο Εμπορικός Σύλλογος Αθηνών ανακοίνωσε ένα «project» με τίτλο «Ομόνοια όπως παλιά» για την «αναγέννηση της πλατείας»[4]. Η πλατεία έμεινε κρυμμένη πίσω από τις λαμαρίνες και οι εργασίες συνεχίστηκαν.

Και ενώ οι περαστικοί συνήθιζαν όλο και περισσότερο την περίφραξη και τα ερωτηματικά σχετικά με το γιατί διαρκεί τόσο πολύ πλήθαιναν, η νέα χρονιά έφερε μια ανατροπή: σε φωτογραφίες του εργοταξίου από τους ορόφους των πέριξ κτιρίων, εκεί που θα έπρεπε να υπάρχει η γνωστή μορφή της πλατείας, εμφανίστηκε ένας υπερμεγέθης σκούρος κύκλος: η βάση για ένα μελλοντικό σιντριβάνι διαμέτρου 30 μέτρων[5].

Από τις φωτογραφίες του εργοταξίου που κυκλοφόρησαν

Ο μυστικισμός που παρουσιάζει αυτή η ιστορία είναι ίσως πιο εντυπωσιακό στοιχείο από το ίδιο το σιντριβάνι, παρά την φαραωνικότητα του τελευταίου. Οι σχετικές άδειες που είναι σε ισχύ συνεχίζουν να αφορούν απλή αλλαγή δαπεδόστρωσης, ενώ αυτές για τον νέο σχεδιασμό εξακολουθούν να μην υπάρχουν, πράγμα απολύτως λογικό γιατί κάτι τέτοιο θα απαιτούσε νέο διαγωνισμό. Έτσι η μνημειώδης αδιαφάνεια ενδέχεται να ακολουθηθεί από αντίστοιχου μεγέθους κωμικοτραγικότητα, ίσως με ενδιαφέρουσες συμβολικές προεκτάσεις: το δεύτερο

κεντρικότερο σημείο της χώρας (μετά την πλ. Συντάγματος) θα καταληφθεί από ένα γιγαντιαίο αυθαίρετο.

Ευτυχώς για την οικονομία του θέματος, τα πρόστιμα που δημιουργούνται μεταξύ φορέων του δημοσίου για αυθαιρεσίες είναι μηδενικά. Βέβαια υπάρχει και η πρόσφατη νομιμοποίηση του Mall στο Μαρούσι να μας θυμίζει ότι τέτοια ζητήματα ουδέποτε αποτελούσαν πρόβλημα για την εξουσία, είτε πολιτική είτε οικονομική[6]. Όμως η κατασκευαστική αυθαιρεσία και η αδιαφάνεια δεν είναι τα μοναδικά προβλήματα της συγκεκριμένης περίπτωσης, αν και αποτελούν μάλλον τις αναγκαίες προϋποθέσεις για τα υπόλοιπα.

Η διαφημιζόμενη ως τελική εκδοχή της πλατείας

Ο ξενοδόχος σχεδιαστής

Τις αποκαλύψεις ακολούθησε μια επικοινωνιακή εκστρατεία από θριαμβικά σχόλια και σχέδια που παρουσίαζαν τη νέα εκδοχή της πλατείας με το σιντριβάνι εν λειτουργία. Παράλληλα με το ενδιαφέρον που εκδηλώθηκε, έγινε ευρύτερα γνωστό ότι η κατασκευή αλλά και η μελέτη αποτελούν δωρεές της τεχνικής εταιρείας Ηλέκτωρ, του Ιδρύματος Λασκαρίδη -εφοπλιστών και ιδιοκτητών ξενοδοχείων του κέντρου της πόλης (μεταξύ των οποίων η Μ. Βρετάνια αλλά και άλλων που βρίσκονται περιμετρικά της πλατείας) και την Fontana Fountains (εταιρείας που κατασκευάζει σιντριβάνια)[7].

Εκεί λοιπόν που κάποιος μπορεί να σπεύσουν να διαφημίσουν την «ευεργεσία του ιδιωτικού τομέα» και την «παράκαμψη της χρονοβόρας γραφειοκρατίας του δημοσίου» μπορούμε να διακρίνουμε και κάτι άλλο: ένα νέο στάδιο στην ιδιωτικοποίηση του σχεδιασμού του δημόσιου χώρου της πόλης. Ένας ιδιωτικός φορέας αποφασίζει, σχεδιάζει και υλοποιεί την πλήρη ανατροπή της μορφής της πλατείας. Η δημοτική αρχή περιορίζεται σε ρόλο διευκολυντή, επικοινωνιακού υποστηρικτή και ακυρωτή κάθε

νόμιμης διαδικασίας, ενώ οι κάτοικοι της πόλης, αλλά και οι υπόλοιποι εκλεγμένοι εκπρόσωποί τους δημοτικοί σύμβουλοι, κρατούνται στην άγνοια. Παράλληλα οι αρμόδιες υπηρεσίες δήμου και πολεοδομίας απαξιώνονται και καταργούνται η μία μετά την άλλη[8].

Πρόκειται επίσης για μια νέα κατάσταση στη σχέση που έχουν οι κάτοικοι και χρήστες της πόλης με τη μελλοντική εικόνα των χώρων στους οποίους ζουν και εργάζονται. Είναι βέβαια γεγονός ότι, στα πλαίσια του σημερινού οικονομικού και πολιτικού συστήματος, η συντριπτική πλειοψηφία έχει μηδενικό λόγο στη διαμόρφωση του δημόσιου χώρου. Εντούτοις μπορούμε να πούμε ότι έχει καθιερωθεί η δυνατότητα μιας περιορισμένης τουλάχιστον εποπτείας, μιας εκ των προτέρων γνώσης της εικόνας του. Η περίπτωση της Ομονοίας μοιάζει να εγκαινιάζει την άρση και αυτής.

Ενδεχομένως, αν δεν δημοσιεύονταν οι φωτογραφίες της κατασκευής, η τελική εικόνα να μην αποκαλυπτόταν παρά μόνο όταν θα αφαιρούνταν οι λαμαρίνες. Σε αυτή την περίπτωση η δημοτική αρχή και οι χορηγοί θα μπορούσαν να αυτοπαρουσιάζονται αυτάρεσκα ως οι γαλαντόμοι κομιστές ενός εντυπωσιακού «δώρου-έκπληξη» προς τους ευγνωμονούντες ψηφοφόρους-πελάτες τους - ίσως κάτι τέτοιο να ονειρευόταν ο νέος δήμαρχος. Είναι μάλλον πλεονασμός να αναφέρουμε ότι αυτή η λογική δεν έχει καμία σχέση με οποιαδήποτε έννοια δημοκρατικότητας.[9]

Η προϋπάρχουσα μορφή της πλατείας (2004-2019)

Αρχιτεκτονικός διαγωνισμός;

Βασικό δεδομένο της συγκεκριμένης ιστορίας είναι η επιλογή της υλοποιούμενης πρότασης χωρίς πραγματοποίηση αρχιτεκτονικού διαγωνισμού, τη στιγμή μάλιστα που αναφέρεται σε ένα εμβληματικό έργο με μεγάλη και υπερτοπική σημασία. Πράγματι,

δεν πρέπει να παραγνωρίζουμε τη χρησιμότητα αυτής της μεθόδου επιλογής, ιδίως για την παραγωγή δημόσιου χώρου, κατ' αρχήν γιατί δίνει με διαφορά τη μεγαλύτερη δυνατότητα εμπλοκής ευρύτερου πλήθους και συμμετοχικότητας. Παράλληλα, ένας ανοικτός αρχιτεκτονικός διαγωνισμός είναι προνομιακός πυροδοτητής έρευνας, διαλόγου και κριτικής για την αρχιτεκτονική και τον δημόσιο χώρο, απελευθερώνοντας πνευματικές αλλά και υλικές δυνάμεις με έως και ριζοσπαστικά αποτελέσματα[10]. Όμως μια αντίληψη που αντιμετωπίζει την απουσία του ως το μείζον θέμα, είναι πολύ ελλειμματική για μια σειρά λόγους:

Αρχικά δεν πρέπει να αποσιωπούμε το βασικότερο αρνητικό των αρχιτεκτονικών διαγωνισμών, δηλαδή την τεράστια ποσότητα απλήρωτης εργασίας που προκαλούν. Παράλληλα είναι ευρύτερα γνωστό ότι, αν και αποτελούν θεωρητικά την πιο αξιοκρατική μέθοδο, ούτε αυτοί είναι αδιάβλητοι.

Ένα άλλο ζήτημα, ιδιαίτερα ακανθώδες για την περίπτωση του σχεδιασμένου δημόσιου χώρου στην Ελλάδα, είναι το επίπεδο και η ποιότητα υλοποίησης της τελικής αρχιτεκτονικής πρότασης, αλλά και μετέπειτα συντήρησης, τα οποία μπορούν να λειτουργήσουν ακυρωτικά ακόμα και για το καλύτερο σχεδιαστική του ποιοτικότερου αρχιτεκτονικού διαγωνισμού[11]. Εδώ το παράδειγμα της πλατείας Ομονοίας είναι παραστατικότατο[12].

Το σχέδιο της πρότασης που κέρδισε τον ανοικτό αρχιτεκτονικό διαγωνισμό του 1998

Το βασικότερο όμως πρόβλημα της συζήτησης για την ανάγκη αρχιτεκτονικών διαγωνισμών είναι ο περιορισμός στο υποκείμενο και το έργο του τελικού σχεδιασμού. Έτσι χάνεται η ουσία που έγκειται στο ποιές είναι οι παράμετροι τους, ποιά η γενική στόχευσή και ποιός αποφασίζει τα παραπάνω. Για παράδειγμα ένας διαγωνισμός για τη μορφή των ουρανοξυστών στο Ελληνικό θα είναι εν γένει προβληματικός, όχι γιατί μπορεί να είναι

στημένος ή το αποτέλεσμα του να είναι αισθητικά κακό, αλλά γιατί είναι προβληματική η ύπαρξη ουρανοξυστών στο Ελληνικό. Αντίστοιχα ένας αρχιτεκτονικός διαγωνισμός με στόχο τη μετατροπή της πλατείας σε σιντριβάνι, θέτει δεδομένες τις σημαντικότερες παραμέτρους του αποτελέσματος, όσο εντυπωσιακό και αν είναι το σιντριβάνι που θα προκύψει.

Σε κάθε περίπτωση η αρχιτεκτονική έχει μια αυτόνομη σημασία, πέραν από το επίπεδο και την ποιότητα υλοποίησης, την εξουσία που την επιβάλλει και τις διαδικασίες που η τελευταία χρησιμοποιεί. Ο σχεδιασμός καθ'αυτός μπορεί να παίξει έναν ρόλο και να επιφέρει θετικές ή μη μεταβολές. Παράλληλα, κάθε αρχιτεκτονική πρόταση είναι εγγενώς φορέας νέου οράματος, εν δυνάμει υποστηρίζει κάποιο πολιτικό-ιδεολογικό πλαίσιο και εξυπηρετεί έναν στόχο. Και ως τέτοια χρήζει εξέτασης και κριτικής.

Η πρόταση για την πλατεία Ομονοίας που κέρδισε τον διαγωνισμό του 1998 είχε ένα σαφές και ανατρεπτικό όραμα: τη μετατροπή του κεντρικού σημείου μιας, εν πολλοίς απονεκρωμένης, κυκλικής διασταύρωσης, σε χώρο διέλευσης αλλά και στάσης, παραμονής και συνάθροισης πεζών, δηλαδή την εφεύρεση και ενεργοποίηση μιας πλατείας [\[13\]](#). Πρέπει τώρα να δούμε τι όραμα φέρει, πως φιλοδοξεί να λειτουργεί και σε τι στοχεύει ο νέος σχεδιασμός.

Από τις τρεις διαστάσεις στις δύο

Στη νέα μορφή της πλατείας, η σχεδιαστική χειρονομία μοιάζει να λειτουργεί πρωταρχικά ως μια μεγάλης κλίμακας απόπειρα μετατροπής του σημείου από χώρο διέλευσης και στάσης σε ένα υπερμεγέθες αντικείμενο. Ξεκινώντας την ανάλυσή μας από το τελευταίο, πρέπει αρχικά να σημειώσουμε ότι μάλλον αποτελεί με μεγάλη διαφορά την πιο κοστοβόρα και ενεργοβόρα σχεδιαστική επιλογή. Συνδυάζοντας αυτό το γεγονός με την υπάρχουσα εμπειρία σιντριβανιών στον ελληνικό αστικό δημόσιο χώρο, μένουν μικρά περιθώρια αισιοδοξίας για τον τρόπο λειτουργίας του. Η θερμοκρασιακή εξισορρόπηση που προσφέρουν τέτοιες δομές, ιδιαίτερα σημαντική ιδίως τους θερινούς μήνες, θα

μπορούσε να επιτευχθεί με πολύ λιγότερο μεγαλεπήβολα υγρά στοιχεία.

Το νέο σιντριβάνι φαίνεται να στέκεται αντιδιαμετρικά από τις σύγχρονες τάσεις σχεδιασμού δημόσιων αστικών υγρών σημείων. Σε αυτές επιδιώκεται η οργανική σύνδεση με τον υπόλοιπο χώρο και η δημιουργία δομών σωματικά προσφιλών και επισκέψιμων, οι οποίες φιλοδοξούν να αποτελέσουν πόλους έλξης, ενδιαφέροντος και παιχνιδιού. Αντιθέτως εδώ μας προσφέρεται ένα αποτρεπτικό τείχος δυνατών πιδάκων. Παράλληλα ο περιμετρικός δακτύλιος γρασιδιού παρουσιάζεται όχι ως επισκέψιμη επιφάνεια, αλλά ως υγειονομική ζώνη ασφαλείας μεταξύ του σιντριβανιού και του χώρου που μένει για τους πεζούς [\[14\]](#). Το περιμετρικό του όριο δεν έχει το απαιτούμενο μέγεθος για να λειτουργεί ως καθιστικό, και έτσι χάνεται και η τελευταία ευκαιρία δημιουργίας ενός φιλόξενου για το ανθρώπινο σώμα στοιχείου αστικού εξοπλισμού.

Θα έλεγε κανείς ότι γίνεται μια προσπάθεια της πλατείας Ομονοίας να μοιάσει με την κοντινή της πλατεία Καραϊσκάκη, όπου ένα μεγάλο γλυπτό διακοσμεί απλά μια κυκλική διασταύρωση. Η αποκλειστική ζωντανή και σωματική αξιοποίηση του σημείου είναι η φιλοξενία αστέγων. Μάλιστα η μοναδικότητα της χρήσης και το ότι αντιμετωπίζεται ως παράτυπη, καταλήγουν να προσδίδουν στην οικειοποίηση του δημόσιου χώρου μια αίσθηση παραβατικότητας.

Παρατηρούμε λοιπόν πως το νέο σιντριβάνι θα προκύψει για να δουλεύει αποκλειστικά αισθητικά και εικονογραφικά. Πρόκειται για έναν σχεδιασμό παραγωγής καρτ-ποστάλ, που θα καταργεί ουσιαστικά τη λειτουργία και την έννοια της πλατείας, για να προσφέρει απλά ένα διακοσμητικό ντεκόρ για τις προσκείμενες ξενοδοχειακές μονάδες. Γινόμαστε έτσι μάρτυρες μιας εντυπωσιακής προσπάθειας μετατροπής του χώρου σε εικόνα, μια καίρια νίκη του θεάματος ως «άρνηση της ζωής που γίνεται ορατή» [\[15\]](#).

Πιθανότατα θα πρέπει να είμαστε ευγνώμονες που ο «καθαρισμός»

της πλατείας για τη νέα κατασκευή δεν εξαφάνισε και το Πεντάκυκλο, το παρακείμενο γλυπτό του Γιώργου Ζογγολόπουλου, για το οποίο τουλάχιστον υπάρχουν υποσχέσεις επαναλειτουργίας. Εντούτοις η μοναδικότητά του σε συνδυασμό με τον τεράστιο κύκλο του σιντριβανιού το καθιστά παράταιρο, σε αντίθεση με τη σχέση που διαμορφωνόταν με το σύνολο στοιχείων της πρότασης του 1998.

Το σχέδιο-σκούπα

Σαν απάντηση στο ερώτημα «γιατί συμβαίνουν όλα αυτά» μπορούμε να πούμε ότι οι αντιδημοκρατικές διαδικασίες και η προβληματική αρχιτεκτονική μορφή έρχονται σε πλήρη συνάφεια με μια εξολοκλήρου αντιδραστική στόχευση.

Η ανακατασκευή της πλατείας παρουσιάζεται ως «λύση» σε ένα «χρόνιο πρόβλημα». Το πρόβλημα αυτό εν τέλει δεν είναι άλλο από τους ίδιους τους ανθρώπους που σύχναζαν εκεί. Πρόκειται ως επί τω πλείστον για φτωχούς και μετανάστες οι οποίοι «χαλάνε την εικόνα» και θα πρέπει να εκδιωχθούν για να εξυπηρετηθούν οι ορέξεις του ιδιωτικού τομέα, τελευταίο βασικό project του οποίου αποτελεί η μετουσίωση της πόλης σε τουριστικό εμπόρευμα. Παράλληλα, είναι μάλλον απίθανο η έμμεση ιδιωτικοποίηση της μετατροπής μιας δημόσιας πλατείας σε απονεκρωμένο θέαμα-εργαλείο επιχειρήσεων τουρισμού να μη συμπληρωθεί και από την άμεση ιδιωτικοποίηση κατάληψης χώρου, με την επαναφορά των περιφραγμένων τραπεζοκαθισμάτων των παρακείμενων καταστημάτων.

Από την άλλη είναι προφανές ότι τα υπαρκτά προβλήματα της φτώχειας, του ρατσισμού, της τοξικοεξάρτησης και της εγκληματικότητας δεν επιλύονται. Αντίθετα απλά ανακατανέμονται στον χώρο της πόλης οι πυκνώσεις και οι εστίες τους. Υπάρχει μάλιστα και επιδείνωσή, καθότι η εκδίωξη δεν είναι παρά ένα κατασταλτικό μέτρο που δυσχεραίνει την κατάσταση όσων την υφίστανται.

Παράλληλα πρόκειται για μια επιχείρηση απόκρυψης του

προβλήματος που καθιστά την πραγματική αντιμετώπιση όλο και πιο μακρινή. Η τελευταία περιλαμβάνει αναγκαστικά την αναγνώρισή του και συλλογικό αγώνα που θα στοχεύει στα βαθύτερα κοινωνικά και οικονομικά αίτια που το γεννούν. Μόνο έτσι θα μπορεί να προκύψει μια ουσιαστική αλλαγή στην ποιότητα του χώρου της πόλης και της ζωής που αυτή φιλοξενεί.

Η μορφή της πλατείας μεταξύ 1988 και 1993, με το άγαλμα «Δρομέας» του Κώστα Βαρώτσου

Η νέα διαμόρφωση της πλατείας αποτελεί εξ αρχής ένα μεγαλεπήβολο έργο βιτρίνας σε έναν χώρο που ήδη η κατοικία και οι προηγούμενες μορφές εργασίας έχουν εξοβελιστεί. Περισσότερα έργα μικρότερης κλίμακας, πέραν του αστικού κέντρου, σε χώρους κατοικίας και λαϊκές γειτονιές, θα μπορούσαν να λειτουργήσουν πολύ πιο βελτιωτικά για τη ζωή και καθημερινότητα πολύ περισσότερων κατοίκων της πόλης.

Τέλος, αξίζει να σημειώσουμε ότι ο τρόπος διαφήμισης του project είναι εντυπωσιακά ταιριαστός με τον συντηρητισμό του. Η επικοινωνιακή υποστήριξη του επικεντρώνεται αποκλειστικά στην παραπομπή της νέας διαμόρφωσης σε ένα εξιδανικευμένο παρελθόν, αυτό της δεκαετίας του '60 και της τότε μορφής της πλατείας. Όμως το παρελθόν κάθε τέτοιου ρομαντισμού πέραν από κατασκευασμένο είναι και πολύ επιλεκτικό: η Ομόνοια εκείνης της περιόδου δεν ήταν πλατεία αλλά ένας σκέτος κυκλικός κόμβος με άβατο κέντρο.

Βέβαια και άλλες σημαντικές πλευρές εκείνης της εποχής, που οι δημιουργοί της νέας Ομονοίας μας καλούν να αναπολήσουμε, είναι και πάλι εδώ, όπως η φτώχεια και η μετανάστευση. Παράλληλα η σημερινή πολιτική εξουσία μοιάζει να προσπαθεί να κάνει ό,τι μπορεί για να φτάσει στα επίπεδα συντηρητισμού, ακροδεξιάς ιδεολογίας και καταστολής το μετεμφυλιακό καραμανλικό κράτος. Ολοκληρώνοντας μάλιστα εντυπωσιακά τον συμβολισμό, έρχεται να ενταχθεί στην ίδια λογική η πρωτοφανής άρνηση της νέας

δημαρχίας να παραχωρήσει τον χώρο της πλατείας και τις σχετικές διευκολύνσεις στην αντιφασιστική-αντιρατσιστική συγκέντρωση της 21 Μαρτίου[16].

Η εικόνα της πλατείας μεταξύ '60 και '90

Το δικαίωμα σ(το όραμα για)την πόλη

Στις βορειοδυτικές πλαγιές του Πάρνωνα, σε περίπου 1000 μέτρα υψόμετρο, βρίσκεται το γραφικό χωριό Καρυές Λακωνίας. Εκεί μπορεί να βρει κανείς δύο μαρμάρινα αγάλματα που απεικονίζουν τις αρχαίες θεότητες Εστία και Δήμητρα. Τα αγάλματα αυτά, μαζί με άλλα έξι από μπετό τα οποία βρίσκονται στην Καρδίτσα, στη θήβα και στην Αμοργό, κοσμούσαν μέχρι το 1937 την πλατεία Ομονοίας[17]. Προς το παρόν οι κάτοικοι αυτών των τόπων μπορούν να μείνουν ήσυχοι ότι το όραμα για την «Ομόνοια όπως παλιά» δεν συμπεριλαμβάνει κάποια απαίτηση του δημάρχου για επιστροφή των γλυπτών στο κέντρο της Αθήνας. Από την άλλη βέβαια ίσως να μην έχουν άδικο όσοι πουν ότι φθηνά τη γλιτώσαμε και από μια τέτοια γελοία επίδειξη αρχαιολατρίας. Αρκεί να θυμηθούμε ότι στην παράταξη του ίδιου κόμματος ανήκε και ο δήμαρχος που το 1996 θεώρησε τμήμα των αρμοδιοτήτων του την υπογραφή της λήξης του πελοποννησιακού πολέμου με τον δήμαρχο Σπάρτης[18]. Σε κάθε περίπτωση πάντως, ένα προοδευτικό όραμα για τους δημόσιους χώρους, εμπνευσμένο από ένα μέλλον μιας πραγματικά ζωντανής Αθήνας στην υπηρεσία των αναγκών όλων των κατοίκων και χρηστών της, παραμένει ο μεγάλος απών.

Εικόνα της πλατείας μέχρι το 1937. Διακρίνονται επτά από τους οκτώ περιμετρικούς στύλους, μπροστά από τους οποίους υπάρχουν αγάλματα

Εντούτοις ψήγματά του μπορεί κανείς να βρει σε κάθε γωνιά της πόλης, στους αγώνες ενάντια στις οικονομικές, πολιτικές αλλά

και χωρικές ανισότητες, στην αλληλεγγύη μεταξύ των κατοίκων και την υπεράσπιση των πιο αδύναμων, στην ενεργή συμμετοχή στον αγώνα για μια καλύτερη ζωή, ενάντια στη φτωχοποίηση, τον ρατσισμό και το οικονομικό και πολιτικό σύστημα που τα γεννά και τα εντείνει. Αυτός ο αγώνας περνά και μέσα από την προσπάθεια δημοκρατικής οικειοποίησης και πραγματικής ενεργοποίησης του δημόσιου χώρου και υπεράσπισής του από την υποβάθμιση, την αστυνομοκρατία, τον εξευγενισμό, την τουριστικοποίηση[19], την εμπορευματοποίηση και εν γένει το άρμα της αγοράς και του κεφαλαίου. Πρόκειται για έναν αγώνα όχι μόνο για μια αξιοβίωτη πόλη, αλλά και για τον λόγο στο πως αυτή δημιουργείται και αναπαράγεται.

Όσο αυτοί οι αγώνες εντείνονται και δυναμώνουν, τόσο οι κάτοικοι, οι χρήστες του χώρου και οι αρχιτέκτονες θα μπορούν να συλλαμβάνουν με τη φαντασία τους ένα τέτοιο όραμα. Αντιθέτως όσο τέτοιες διεκδικήσεις αδυνατίζουν, αυτό θα μοιάζει όλο και πιο απίθανο, πιο απόμακρο και εν τέλει πιο καταδικασμένο, όπως ο ήρωας του τραγουδιού, να «χάνεται, σαν τον γλάρο στην Ομόνοια»[20].

Ο Γιώργος Παπαγκίκας είναι αρχιτέκτονας, ΥΔ-Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΕΜΠ, μέλος της Αριστερής Κίνησης Εργαζόμενων Αρχιτεκτόνων

[\[1\] Ανακοίνωση ΣΑΔΑΣ – ΠΕΑ σχετικά με τις εργασίες που εκτελούνται στην πλατεία Ομονοίας, 19/3/2019](#)

[\[2\] Π.χ.: Μερóπη Κοκκίνη, Η ανάπλαση της Ομόνοιας, *Lifo*, 19/5/2019](#)

[\[3\] Μπακογιάννης: Η πλατεία Ομονοίας θα παραδοθεί πριν τα Χριστούγεννα, *iefimerida.gr*, 14/11/2019](#)

[\[4\] «Ομόνοια όπως παλιά»: Το σχέδιο για την ανάπλαση της](#)

[περιοχής το 2020, Έθνος, 23/12/2019](#)

[5] Π.χ.: [Ομόνοια όπως παλιά: Εικόνες από την ανάπλαση της κεντρικής πλατείας στην Αθήνα, newsbeast.gr, 7/2/2020](#)

[6] Ηλίας Παλιαλέξης, [Νόμιμο, σύμφωνα με το ΣτΕ, το The Mall Athens, Αθηναϊκό-Μακεδονικό Πρακτορείο Ειδήσεων, 2/2/2020](#)

[7] Γιούλη Επτακοίλη, [Κάτι τρέχει στην πλατεία Ομονοίας..., Η Καθημερινή, 1/2/2020](#)

[8] Συμπληρωματικά για τη σχέση μεταξύ ιδιωτικού τομέα, δήμων και δημόσιου χώρου, επ' ευκαιρίας του πρόσφατου ζητήματος του χριστουγεννιάτικου στολισμού του κέντρου της Αθήνας: [Δημήτρης Πούλιος, Όταν σβήσουν τα φώτα. Ιδρύματα, ιδιωτική πρωτοβουλία και δημόσιος χώρος στην Αθήνα, Marginalia, Τεύχος 11, 29/1/2020](#)

[9] Συμπληρωματικά για την διαδικασία της ανακατασκευής της πλατείας: [Μαρία Λογοθέτη, Το νέο φουστάνι της πλατείας Ομονοίας, Η Καθημερινή, 14/2/2020](#)

[10] Αξίζει να αναφερθεί το παράδειγμα της ιστορίας των κτιρίων στα νούμερα 17 και 19 της Διονυσίου Αρεοπαγίτου, έργα του σημαντικού αρχιτέκτονα της Art Deco Βασίλη Κουρεμένου. Το 2008 το υπουργείο πολιτισμού αποφάσισε την κατεδάφιση τους, ούτως ώστε να διασφαλίζεται η απρόσκοπτη θέα της ακρόπολης από το νέο μουσείο. Αυτή η απόφαση πυροδότησε μεγάλες αντιδράσεις και οδήγησε το ηλεκτρονικό περιοδικό Greek Architects να καλέσει σε ανοικτό διαγωνισμό διαμόρφωσης των πίσω όψεων των κτιρίων. Στον διαγωνισμό έλαβε μέρος ένα εντυπωσιακά μεγάλο πλήθος, με τη συμμετοχή ακόμα και ομάδων στα πλαίσια οργανωμένων πανεπιστημιακών μαθημάτων (όπως του Τμήματος Αρχιτεκτόνων του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας). Έτσι το θέμα πήρε πολύ ευρύτερες διαστάσεις και η γενική κατακραυγή οδήγησε στη μη υλοποίηση της απόφασης. [Κατερίνα Οικονομάκου, Πώς θα μπορούσαν να αναμορφωθούν οι πίσω όψεις των δύο πολυκατοικιών στη Διονυσίου Αρεοπαγίτου, Ελευθεροτυπία, 21/6/2008, αναδημοσίευση από Greek Architects](#)

[\[11\]](#) Βεβαίως αυτό δεν ισχύει μόνο για αποτελέσματα διαγωνισμών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα οι αλλαγές κατά την υλοποίηση της πρότασης για την επέκταση της εθνικής πινακοθήκης: [Μάρω Βασιλειάδου, Εθνική Πινακοθήκη: Καταγγέλλουν... παραποίηση, Η Καθημερινή, 21/5/2019](#)

[\[12\]](#) Η περιπέτεια της πρότασης που κέρδισε τον διαγωνισμό για την πλατεία Ομόνοιας το 1998 παρουσιάζει όλα τα στοιχεία μιας τραγικής ιστορίας: Δημιούργημα μιας ομάδας τεσσάρων νεαρών και μέχρι τότε άγνωστων αρχιτεκτόνων, ουσιαστικά περιέγραφε την αντιμετώπιση όλου του χώρου μεταξύ των όψεων των κτιρίων σαν ένα ενιαίο τετράγωνο που θα αποδίδεται κυρίαρχα στους πεζούς. Η πιο ριζοσπαστική χειρονομία ήταν η σύνδεση του κεντρικού χώρου της πλατείας με το γύρω της μέτωπο μέσω της κατάργησης της διέλευσης αυτοκινήτων μεταξύ των δρόμων Αγίου Κωνσταντίνου και Πειραιώς, καθώς και Σταδίου και Πανεπιστημίου. Ένα ομοιογενές δάπεδο με έναν κάναβο οπτικών ινών θα ενοποιούσε τον χώρο και θα προσέφερε ήπιο φωτισμό. Στο κεντρικό τμήμα προβλεπόταν διαμόρφωση καθιστικού, στεγασμένου με επιφάνειες που θα προσέφεραν σκίαση αλλά και δυνατότητες προβολών. Η πρόταση περιελάμβανε και δύο υδάτινες διαμορφώσεις, πολύ πιο σεμνές από το νέο σιντριβάνι.

Εν τέλει όμως η πραγματοποίηση ήταν απογοητευτική. Η αρχή υλοποίησης επέβαλε να αφαιρεθεί η προβλεπόμενη από τη μελέτη μόνωση και στεγανοποίηση της πλατείας για λόγους κόστους. Αυτό είχε σαν συνέπεια το νερό να δημιουργήσει πρόβλημα στην οροφή του μετρό και εν τέλει οι υδάτινες διαμορφώσεις να μη λειτουργήσουν ποτέ. Μάλιστα η κεντρική αντ' αυτού γέμισε με χώμα. Παράλληλα ο επιδαπέδιος φωτισμός δεν λειτούργησε, ενώ ουδέποτε κατασκευάστηκε και το κεντρικό στέγαστρο.

Όμως το πιο καίριο χτύπημα ήρθε με την ανακάλυψη κατά τη φάση υλοποίησης ενός ανελκυστήρα του μετρό για τον οποίο η σχετική εταιρεία δεν είχε δώσει ποτέ πληροφορίες. Αυτό οδήγησε, αντί για την κατάργηση του ανελκυστήρα, στην ανύψωση του δαπέδου, με αποτέλεσμα τη δημιουργία μιας υψομετρικής διαφοράς 1.5 μέτρων μεταξύ του κεντρικού τμήματος της πλατείας και του

δρόμου που ενώνει την Πανεπιστημίου με την Αγίου Κωνσταντίνου. Έτσι ο ενιαίος χώρος κόπηκε στα δύο και από πλευράς κίνησης αλλά και από πλευράς οπτικής.

Η πλατεία λειτούργησε με τη διαμόρφωση κουτσουρεμένη και αφέθηκε στην υποβάθμιση. Οι τέσσερις νέοι αρχιτέκτονες αντιμετωπίστηκαν ως αποδιοπομπαίοι τράγοι και κατασυκοφαντήθηκαν. [Μαρία Νταλιάνη, Η δική μας Ομόνοια..., Τα Νέα, 11/11/1998](#)

[Γιώργος Τριανταφύλλου, Made in Greece, 6/12/2010](#)

[13] Βλ. υποσημείωση 12

[\[14\] Έτσι θα είναι η νέα πλατεία Ομονοίας στην τελική της μορφή, Newsitamea, 8/2/2020](#)

[15] Guy Debord (1967), *Η Κοινωνία του θεάματος*, εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος, σελ.27

[\[16\] Πριν αλέκτωρ λαλήσει τρεις... Σχετικά με την απαγόρευση από τη δημαρχία Μπακογιάννη πραγματοποίησης αντιρατσιστικής-αντιφασιστικής διαδήλωσης στις 21 Μάρτη στην Ομόνοια, Αντικαπιταλιστική Ανατροπή στην Αθήνα, 16/2/2020](#)

[17] [Καρυές Λακωνίας – Αγάλματα Θεών Εστίας και Δήμητρας, karyes.gr](#)

[18] Πρόκειται για τον τότε δήμαρχο Αθήνας Δημήτρη Αβραμόπουλο και τον δήμαρχο Σπάρτης Δημοσθένη Ματάλα. [Κι όμως, ο πόλεμος με τη μεγαλύτερη διάρκεια ever έγινε στην Ελλάδα!, Το Ποντίκι, 16/10/2019](#)

[19] Συμπληρωματικά για τη διαδικασία της τουριστικοποίησης και της αυξανόμενης σημασίας της για τα αστικά κέντρα: [Κώστας Βουρεκάς, Τουρισμός, ιδού το «νέο» μοντέλο ανάπτυξης, ΠΡΙΝ, 23/7/2018](#)

[20] [Ηλεκτρικός Θησέας](#) – 1987, στίχοι Δημήτρης Βάρος, Μουσική Γιάννης Μαρκόπουλος, γνωστότερη εκτέλεση από Μαρία Φωτίου και

Πάυλο Σιδηρόπουλο

Πηγή: <https://akea2011.com>